

130 p., 359 p. senomis atematinėmis vadinamos formos *iemu, eimu* (ir galūnė *-mu* atematine). Tiksliau būtų tokių formų atematinėmis nevadinti, kadangi atematinųjų formų vns. 1 a. galūnė buvo *-mi*, o ne *-mu*.

380 p. aprašoma, nors jau ir žinoma, bet įdomi sangražinių veiksmažodžių dgs. 1 ir 2 a. formų diferenciacija pagal gimines (vyr. g. mas *ceļšmies* – mot. g. mes *ceļšmēs*). Aiškinant šio reiškinio priežastis, ne pro šalių būtų buvę priminti J. Endzelyno pastabą, kad galūnė *-mies*, irradiacijos keliu atsiradusi iš gretimų tarmių, vyriškosios giminės reikšmę įgijo todėl, kad ji priminė tokias vyr. g. formas kaip dgs. vard. *ceļdamies*⁵.

Knygos gale yra pridėtas latvių kalbos tarmių žemėlapis. Būtų kur kas patogiau, kad šiame žemėlapyje būtų pažymėtos bent tos vietovės, kurios, kaip atskirų reiškinijų paplitimo vietos, minimos knygoje.

„Latvių dialektologijoje“ M. Rudzytė gausiai panaudojo savo pirmtakų medžiagą ir mintis, savo pačios surinktą tarminę medžiagą darbo su studentais metu. Kaip apibendrinantis ligšiolinius latvių kalbos dialektologijos pasiekimus jos darbas turi didelę reikšmę baltistikai ir sudaro gražų pamatą tolesniam latvių kalbos tarmių tyrinėjimui, juoba kad ir pati autorė, būdama didelė latvių kalbos tarmių specialistė⁶, knygoje neretai atkreipia būsimųjų tyrinėtojų akis į klausimus, reikalingus tolesnio, išsamesnio tyrinėjimo. Knyga parašyta aiškiai ir suprantamai; ja galės pasinaudoti ir studentai, ir visi, kam rūpi latvių kalbos tarmės.

J. Kazlauskas

Arturs Ozols, Veclatviešu rakstu valoda, Rīgā, 1965, 626 p.

Neseniai Rygoje išleista nauja velionio Arturo Uozuolo (1912.III.18 – 1964.VI.29), žinomo latvių kalbininko ir tautosakininko, knyga – „Senlatvių raštų kalba“ (resp. „Latvių senųjų raštų kalba“). Tai paskutinis stambus (626 p.) velionio darbas, rašytas tuomet, kai jis jau buvo kamuojamas nepagydomos ligos.

Knygą sudaro septyni skyriai. Pirmajame, įžanginiame skyriuje („Apie senlatvių raštų kalbos istoriografiją“ 5–25) aptariama latvių literatūrinės kalbos istorijos problematika, išskiriami vad. „senlatvių raštų kalbos epochos“ (t.y. XVI–XIX a. antrosios pusės raštų kalbos) periodai ir kritiškai apžvelgiami tos epochos raštų kalbos tyrinėjimai. Antrame skyriuje („Senlatvių raštų kalbos įvadas“ 27–53) pateikiama įvairių žinių apie senovės latvių raštą, latviškus žodžius ir tekstus ligi XVI a. Tolesniuose keturiuose skyriuose („Senlatvių raštų kalba XVI amžiuje“ 55–93, „Senlatvių raštų kalba XVII amžiuje“ 95–335, „Senlatvių raštų kalba XVIII amžiuje“ 337–447 ir „Senlatvių raštų kalba XIX a. pirmoje pusėje ir senlatvių epigonai XIX a. antroje pusėje“ 449–567), remiantis kitų ir paties autoriaus tyrinėjimais, charakterizuojami pagal atskirus šimtmečius XVI–XIX a. antrosios pusės latvių raštai bei jų kalbos ypatybės. Pagaliau paskutiniame skyriuje („Senlatvių raštų kalbos bibliografija“ 569–620) duodama plati tematinė minėtos epochos latviškų raštų bibliografija ir alfabetiniai istorinės bei lingvistinės literatūros, susijusios su tais raštais, sąrašai.

Iš įžanginio skyriaus gale pridėtų pastabų matyti, kad svarbiausias autoriaus tikslas buvęs surinkti ir susisteminti ligšiolinių tyrinėtojų išvadas apie latviškų raštų kalbą nuo pat tų raštų pasirodymo XVI a. ligi XIX a. vidurio („jaunlatvių judėjimo“), nes be tokio susistemavimo nesąs galimas ir latvių literatūrinės kalbos istorijos tyrinėjimas. Iš tų pastabų taip pat išryškėja, kad autorius savo knyga visų pirma norėjęs pasitarnauti latvių studentams filologams, aukštosiose mokyk-

⁵ J. Endzelīns, FBR XII (1932) 10 (1 išn.).

⁶ M. Rudzytė yra išleidusi rotoprintu latvių tarminių tekstų rinkinį (Latviešu izlokšņu teksti, Rīgā, 1963, 108 p.).

lose studijuojantiems latviškų raštų kalbos istoriją, be to, „visiems tiems, kurių profesija ir interesai yra susiję su latvių kalbos kultūros darbu“.

Taigi naujoji A. Uozuolo knyga yra istoriografinio pobūdžio veikalas, kuriame pirmą kartą susisteminti ir apibendrinti latvių senųjų bei senesniųjų raštų kalbos ligšiolinių tyrinėjimų rezultatai ir padėti pamatai latvių literatūrinės kalbos istorijai, kaip savarankiškai lingvistinei disciplinai.

Teoriniu atžvilgiu ne tik latvių, bet ir kitų tautų literatūrinių kalbų istorijos tyrinėtojams ypač įdomus yra knygos įžanginis skyrius, kur autorius aiškina „literatūrinės kalbos“ sąvoką ir išdėsto savo pažiūras latvių literatūrinės kalbos kūrimosi bei jos raidos klausimais. Čia, panašiai kaip ir ankstesniuose savo darbuose (knygoje „Latvių liaudies dainų kalba“, R. 1961, straipsnyje „Latvių raštų kalbos ir literatūrinės kalbos istorijos tyrimo metodai ir sistema“, Latvijos TSR MA žinios, R. 1964, Nr. 2) autorius XVI–XIX a. antrosios pusės latviškų raštų kalbą atskiria bei priešpastato latvių literatūrinei kalbai, o šios pastarosios egzistavimą sieja su tautosaka: „Ligi pat XIX šimtmečio devyniasdešimtųjų metų, t.y. ligi pat dabartinės latvių literatūrinės kalbos, raštų kalbos ir literatūrinės kalbos sąvokos yra skiriamos. Ligi to laiko latvių literatūrinė kalba, kaip tarmėmis besiremianti šnekamoji kalba, egzistavo eiliuotuose tautosakos kūrinuose“ (8). Nors toks „raštų kalbos“ ir „literatūrinės kalbos“ sąvokų atskyrimas bei priešpastatymas, ypač turint galvoje žargoniską pirmųjų latviškų raštų kalbos pobūdį, yra galimas, bet, mūsų nuomone, ne visai tikslingas. Visų pirma dėl to, kad tai yra subordinuotos sąvokos: literatūrinė kalba, kaip įvairių raštų, literatūros (plačia šio žodžio prasme) kalba, jau savaime suponuoja vad. „raštų kalbos“ buvimą. Antra vertus, atskyrus bei priešpastčius tas sąvokas, lieka neaiški nei latvių literatūrinės kalbos kūrimosi pradinė riba, nei šios kalbos santykis su vad. „raštų kalba“.

Kelia abejonių taip pat ir autoriaus tezė dėl latvių literatūrinės kalbos egzistavimo ligi XIX a. pabaigos eiliuotuose tautosakos kūrinuose. Juk, jeigu literatūrinės kalbos gyvavimas susijęs su eiliuotos tautosakos kūriniais, tai tada tos kalbos pradžią galima nukelti į nežinomus priešistorinius laikus, nes latvių liaudies dainos, be abejonės, buvo kuriamos jau žiloje senovėje. Tiesa, autorius pažymi, kad literatūrinės kalbos istorijai rūpi tik tie „šnekamosios tautosakos kūriniai, kurie yra užrašyti arba išspausdinti“ (9). Bet tokiu atveju latvių literatūrinės kalbos pradinį etapą būtų galima nukelti ir į XVII a. pirmąją pusę, kurioje ėmė rodytis spausdintų latvių tautosakos kūrinių; juoba, kad šiuo metu, kaip nurodo autorius (10), buvo pradėta norminti ir latvių rašyba.

Čia iškelti abejotini dalykai yra, žinoma, diskusinio pobūdžio, ir jie nesumenkina naujos A. Uozuolo knygos didelės teorinės ir praktinės reikšmės. Kol nebus parašytas išsamus latvių literatūrinės kalbos istorijos kursas, ji bus ne tik pagrindinis informacijos šaltinis apie XVI–XIX a. antrosios pusės latvių raštus bei tų raštų kalbos ypatybes. Kad šitokia knyga pasirodė neilgai trukus po autoriaus mirties, tai čia daug yra nusipelnusi ir jos redaktorė D. Zemzarė, kuri rūpestingai parengė spaudai velionio dar galutinai nesutvarkytus rankraščius ir visą laiką be atvangos rūpinosi tos knygos išleidimu.

J. Palionis